

Zdeněk Neubauer

PROSLOV

u příležitosti Ceny Nadace Dagmar a Václava Havlových VIZE 97

5. října 2001

O Sněhurce aneb o přírodě

Pohádka o tom, jak za našich dnů obětavá vzájemnost živých tvorů

zlomila kletbu sobeckých genů

*s věnováním jeho kmotře, Evě Koutecké,
která ho přivedla k pohádkám.*

*Nehodlám vás zde, páni, dámy,
snad obtěžovat úvahami;
tím, co teď budu vyprávět,
toužím vám odkrýt nový svět!
Kdo s takovou teď za mnou chvátá,
ať nečeká spis literáta,
nevím, co je to litera
učených pánů od pera.*

srv. Wolfram von Eschenbach, *Parzival* II.115.21-28

Slyšeli jsme mnoho o vědě a filosofii. Měl bych promluvit o jejich vztahu. Jakou řečí? Řečí vědy – řečí filosofie? Něco srozumitelně říci vyžaduje sdílený základ srozumění: společnou zkušenost, řeč a myšlení.

To mi připomíná mého oblíbeného autora, Gregory Batesona, s jeho zásadou: “*myslíme v příbězích*” (*we think in terms of stories*). Základní, původní, a proto společnou podobou lidského myšlení je vyprávění příběhů. Takto nám i vědci a filosofové vyprávějí o svých poznacích a pohledech, v domnění, že nám je srozumitelně vysvětlují. Ale příběh nic nevysvětluje: je původnější než všechny výklady, důkazy a vysvětlení.

Budu vám tedy povídat pohádku. (Pohádky představují jakési “apriorní formy narativity”, z nichž veškerá vyprávění odvozují svůj smysl, svou obecně lidskou srozumitelnost.) Pohádku o tom, jak dobro nakonec vítězí nad zlem, láska nad svárem, vzájemnost nad sobectvím; vyprávění o tom, jak nezištnost a obětavost nakonec zruší zlé kouzlo, vysvobodí ze zakletí.

Něco takového, řeknete, se děje jen v pohádkách. Ve světě – v přírodě a ve společnosti, v evoluci a v dějinách – je to zhola vyloučené: nemyslitelné, nepředstavitelné, nesmyslné

(nelogické, iracionální) – a tudíž neskutečné. Věda ani filosofie nemají s pohádkami nic společného, jen si to vzájemně předhazují. Přitom je zvláštní, nakolik je tato “nelogika” srozumitelná. Alespoň dětem – dětem v nás, kterým to vyprávím.

Budu vám nyní vyprávět příběh o záchraně světa – našeho světa. Naším světem míním moderní svět, o jehož povaze a pravdě rozhoduje věda. Tento příběh se sběhl – sbíhá se za našich dnů. Pohádkový příběh se šťastným koncem, že opět můžeme na světě spolu se všemi tvory “dobře a šťastně žít až do smrti”. Poslouchejte.

* * *

Za dávného času byl náš svět opět mladý, svěží, krásný, nevinný a neporušený. (Ten čas se dodnes nazývá *renesancí*: “znovuzrozením”.) Svět opět počínal, počat v obnoveném posvátném sňatku (*hieros gamos*) Nebe a Země, které se zhlédly v sobě a poznaly, že jedno jsou. Nebe nahoře – nebe dole. Pozemským rájem byl ten pohádkový svět, plný záhad, kouzel a zázraků, svět magický – magicky přitažlivý. Tajemná byla jeho přirozenost – původ a povaha, tajemnou opět člověku připadala přirozenost vlastní. Obě přirozenosti – přirozenost lidská a přirozenost světa – si padly do oka. Tak v zázraku vzájemného zrazení vystoupila za úsvitu z ranních červánků Příroda: krásná, věčně mladá v neustálosti svých proměn. Všichni jí byli okouzleni. Byla milována a malována umělci, opěvována básníky, ba okouzlena i myslitelé a učence. Ti v Přírodě poznali *onu* Moudrost, kterou povždy hledali: tu, z lásky k níž se vydali cestou poznání. Nadpřirozená moudrost božská a přirozená moudrost lidská se tehdy sloučily v moudrosti Přírody.

Moudrost se octla v dosahu lidského poznání, neboť příroda a poznání byly téže přirozenosti. A přesto zůstala nevyčerpatelnou, neboť bezedná byla hloubka jejího tajemství. Pravda, která jí směla být práva, nebyla ani pravdou nadpřirozenou-zjevenou, ani přirozenou-zjednanou, nýbrž zázračně-magickou, skrytou-okultní, tj. intimní a osobní. Od pradávna bylo známo, že “*příroda se ráda skrývá*”, že mluví v záhadách a hádankách, obrazech a symbolech – znameními, která nemohou být vysvětlena, toliko vykládána, překládána, tlumočena. Poznání, které dříve bylo zřením věčných, stálých, neměnných duchovních pravd, se tehdy změnilo v interpretační umění, jak porozumět smyslu zjevujícímu se v rozmanitosti proměnlivých tělesných podob. Tak umění a vědění, tvorba a poznání splynuly v jedno. Pravda se stala mysterijní: vyžadovala hermetické zasvěcení, spočívala ve věrné nápodobě a následování přírody. Byla plodem lásky – lásky k tomu, co je

vskutku jsoucí, což přirozeně znamenalo živé, pravé, svébytné. Člověk poznával přírodu tak, jako muž ženu. Nenazíral ji toliko rozumem, ale vnímal ji všemi smysly, celým tělem, zakoušel její kouzelnou moc, spolu s ní prožíval a konal její divy, podstupoval její tajemné proměny. V tom záležela původní *scientia experimentalis* – zkušenostní vědění, zakoušení skutečnosti jakožto tělesné, živé: skutečnosti z masa a krve. Skrže tuto radostnou poznávací zkušenost (*gaia scienza*) byl renesanční experimentální vědec spíše než učencem (“pedantem”) mágem a kouzelníkem. “Toto je tělo mého těla, kost z mé kosti,” opakoval po prvním člověku – Adamovi.

Mezi mágy a kouzelníky se však vyskytli také *čarodějové*: ti, kteří zachycují a poutají *děje do čar*, z nichž spřádají sítě, jimiž vše živé a proměnlivé uzavírají do obrysů a nárysů. Teprve tato hotová schémata, grafy, vzorce považují za vpravdě skutečné; nikoliv spoutanou kořist. Čarodějové prohlašují svou poutavou činnost za snahu “zachránit, spasit, zachovat jevy”: *apparentia salvare, servare*. Zachovat způsob jejich zdánlivosti, respektovat podobu jejich jevení, přitom je však zbavit jejich přirozené pomíjivosti, proměnlivosti a nahodilosti. To vše ve snaze dát rozmarným, rozmanitým a roztodivným projevům přírody určení a výměr, přeměnit je v porovnatelné veličiny, podrobit je dělení a třídění. Skutečný je sám systém: tabulka, logika uspořádání.

Čarodějové mají zvláštní, podivný vztah ke světlu. Na jedné straně vystupují jako jeho hlasatelé a zastánci: poznání pro ně spočívá ve vysvětlení a objasnění, chtějí mít jasno, šíří osvětlu. Také na pojmy, představy a myšlenky, slova a výroky, jimiž vyjadřují své poznatky a vědomosti, kladou nárok jasnosti, zřetelnosti, názornosti a průhlednosti. Pravda sama je pro ně samo-zřejmá. Tak žádá jejich “geometrický mrav”, opírající se o bezprostřednost vnitřního názoru. Snad proto filosofové vidí v čarodějích své příbuzné a spojence; světlo však, na jehož straně čarodějové stojí, není světlo idejí, nýbrž světlo rozumu. Čarodějové sice také kladou důraz na vnitřní nazírání, i oni v něm vidí jedinou formu porozumění: pravdu musí každý spatřit sám! Na rozdíl od filosofů však odmítají osvětlení a každé skutečné vnitřní zření: vnuknutí, intuici, inspiraci a vše, kde se něco skutečně samo bezprostředně zjevuje, ukazuje, odhaluje. Považují to za “mystiku”, které upírají vztah k pravdě a paradoxně ji označují za “tmářství”. K světlu vycházejícímu z nitra věcí, jímž věci samy zjevují svůj smysl a svou podobu, jsou čarodějové podivuhodně nevnímaví. Raději si sami ve svém vlastní nitru na vše posvítí *zevně*, světlem vlastního rozumu; každou věc – to jest každý obsah mysli – se snaží oklepat a osahat, opsat její vnější meze – její “obvod” a “objem”, který lze obtáhnout čarou, převést v nárys. Čarodějská mysl je vnímavá toliko k

rozdílům a odlišnostem; zjištěná rozlišení vyjádří a zajistí čarou–ryskou, stanovující rozhraní a rozmezí. Mezi čím a čím – to už je nezajímá, dokud to nezachytí opět jako rozdíl.

Nelze jistě tvrdit, že jsou čarodějové slepí: jsou nadáni “inteligencí”: schopností rozlišovat meze, kterou dokáží stupňovat *nade* všechny meze a *skrze* všechny meze: vnímat meze (rozdíly) mezi mezemi atd. – bez omezení. Jsou však příznačně “nevidomí”: inteligence – nadpřirozená čaromoc racionality – jim neumožňuje vidět přirozené tvary a podoby. Vnímá jen totožnost a různost a dokáže je převést na čáry. Jedině ty lze totiž srovnávat, tj. činit rovnými a převádět různost jejich délek na rovnost jejich poměrů (*rationes*).¹⁾

Chápeme, proč čarodějové nemohli spatřit kouzlo Přírody zjevující se v magii smyslů. Záviděli těm, kteří jí byli okouzleni. Magickými postupy čarodějnické optiky – triky dioptriky a katoptriky – vytvořili zrcadlový obraz Přírody – neskutečný, netělesný, iluzorní, pouze zdánlivě trojrozměrný, tak jako každý odraz v zrcadle. Příroda – či její zrcadlový fantom – byla zbavena svého přirozeného kouzla. Takto odkouzlena, odpřírodněna (“denaturována”), byla převedena na povrch a octla se v dosahu čar, mohla být ztotožněna s vlákny, tkáněmi a pletivy. Dojem živé tělesnosti, který tato prázdná slupka ještě budila ve svém protějšku – lidské přirozenosti, byl sice filosofy brzo rozpoznán jako pouhá iluze. Snadno totiž zjistili, že to, co takto vydáváno za přírodu, je pouze jevová stránka skutečnosti, a správně rozpoznali její veskrze duchovní povahu. Přes veškerou kázeň soustavné pochybnosti (svou metodickou skepsi) a vzdor vší své důmyslné soudnosti (kritičnosti) však neodhalili v čarodějnické náhražce přírody umělý podvrh. Se skutečnou přírodou se totiž novověcí učenci – dědici renesančních myslitelů – již nesetkávali. Od svého zeleného stolu na Královské hoře ji znali pouze z vědeckého podání a uměleckého ztvárnění: viděnou z geometrické perspektivy a naaranžovanou do “zátiší” (ne nadarmo nazývaných *nature morte* – “mrtvá příroda”). Netušíce, že byli oklamáni, nezalekli se jí jako strašidelného zjevení: považovali umělý podvrh za přirozený jev. Oni však znali jen čarovnost zrcadlového zjevení. Přesto se zhlédli-li i v něm jako ve svém vlastním obraze, a byli tím polichoceni. Za to jediné

¹⁾ Autor osudového výroku “*myslím, tedy jsem*” příznačně přirovnal skutečné světlo ke slepecké holi; takto “srovnané” světlo se nešíří: pouze naráží na povrch věcí jako na mez, od které se odráží, či na rozhraní, kterým proniká. Přitom se – právě tak jako hůl – ohýbá a láme. Paprsek, ohyb, lom – to vše lze vyjádřit právě pomocí čar. Trvalo dlouho, než bylo světlo z jejich moci zcela vysvobozeno, aby zjevilo, že se šíří, vlní a chvěje, že se samo se sebou stýká – “interferuje”, takže je schopno vnímat a vytvářet podoby; aby ukázalo, že sestává z prvků – fotonů – které o sobě vědí a vzájemně se zahrnují; aby prozradilo, že jeho přirozenost není geometrická, a proto že není posledním základem rozlišení; právě naopak: světlo odvozuje svou vlastní moc z *principiální nerozlišitelnosti* svých “prvočinitelů” (totiž z “bosonové povahy” fotonů, řečeno učeně).

skutečné (“věc o sobě”, zračící se v čarodějném zrcadle) pak prohlásili svou vlastní reflektující činnost. A tak jejich zprvu skromně soudné a nesměle pochybovačné myšlení nakonec vyústilo v narcisismus: prohlásilo se za filosofii absolutního ducha, za vrchol “velké filosofie”, oproti oné pouhé “malé filosofii” – filosofii života a přírody. Tam bylo zahrnuto veškeré myšlení, jež neuvízlo v tenatech reflexe zmítáno “paradoxy vědomí” a protimluvy soběvztažnosti (*self-reference*), které nešlo s dobou, nýbrž věrně setrvalo v lásce k *oné* Moudrosti, která se za renesance zjevila v živé, tělesné, svébytné skutečnosti Přírody. Na tyto malé “přírodní filosofy” bylo pohlíženo jako na trpaslíky mezi titánskými filosofy ducha. *Naturphilosophie* i *Lebensphilosophie* se staly posměšnou nálepkou, Kainovým znamením, označením pro naivní, diletantskou spekulaci, nechápající ani tak elementární rozdíly jako mezi jevem a skutečností, nebo mezi subjektivní a objektivní stránkou zkušenosti.

Čarodějové mohli být spokojeni. Založili nový svět technické civilizace, svět sprádaný z čar racionality (obsahů mysli, stavů mozku: *Gesperste*, *Hirngespinnste*) a implementovaný do divů techniky. Co však učinit se skutečnou přírodou? Ta se mezitím uchýlila z umělých zahrad a architektonicky projektovaných, geometricky uspořádaných parků, měst, škola a ústavů zpět mezi hluboké hvozdy a divoké skalní strže své satyrské domoviny. Zde se s ní stýkala právě jen ona hrstka romantických trpaslíků, zastánců malé filosofie, kteří dál těžili materiál pro klenoty svých poznatků z hlubin hmoty a útrob země.

Avšak až tam – v nejzazších koutech rajské rezervace – však nakonec dostihla Přírodu kletba čarodějů. Co dar "matematických prvotin přirozené lásky k moudrosti" (*Philosophiae naturalis principia mathematica*) jí podali vybrané ovoce ze Stromu Vědění: Newtonovo jablko. Příroda, panensky nevinná a důvěřivá, se dala zlákat a okusivši, zmrtvěla. Čarodějové nemeškali a pomocí dalších kouzel – perspektivy a kalkulů (dovedností kdys dávno přivezených z říše pohádek Tisíce a jedné noci, kultu půlměsíce a kultury stínů) ji uvěznilo do skleněné rakve geometrického prostoru. Její tělo se proměnilo v těleso – bylo obráceno v geometrickou konstrukci, založenou ne na tělesné lásce k poznávané, nýbrž na obecných zásadách racionálního poznání: na čarodějnických postupech (*methodoi*) a znalostech (*mathémata*), jejichž omezená, povrchní pravda došla jasného a zřetelného vyjádření, jak kázal geometrický mrav (*clare et distincte more geometrico*). Ten se stal řeholí duchovní skutečnosti nového věku, a jeho zásady byly velkými filosofy uznány za prvotní (“apriorní” – předcházející veškerou zkušenost a určující všechno poznání) a všeobecně závazná pravidla, jimiž se napříště měl řídit lidský důmysl (*regulae ad directionem ingenii*).

Jako kdysi, tak i tentokrát postihlo rajscky přirozenou skutečnost znovuzrozeného světa prokletí. Nedošlo k vyhnání z ráje, nýbrž sama Zahrada Rozkoší zkameněla. Ochromená Příroda ve skleněné rakvi byla navíc spoutána řetězci kauzálních závislostí, které čarodějové nazvali s černým humorem sobě vlastním “zákony Přírody” (*leges naturae*). Předstírali, že se jimi řídí příroda; ta však, jsouc prohlášena za mrtvou, se nemohla ničím řídit, ani čeho poslouchat. Ve skutečnosti ji svým zákonům čarodějové–nekromanti co mrtvolu podřídili: podrobili slepé, trpné poslušnosti. Prohlásili se za “pány a vládce přírody” – *maîtres et possesseurs de la Nature*. Leč to, co takto uchvátili, bylo pouhým nic: “nic než...” (*nichts als...*) – vyjadřovali se o ní. Latinské *nix*, francouzské *neige* pak značí tolik co sníh. Snad proto je v pohádce, jež v hádankách nám o ní zachovala zvěst, zvána záhadným jménem Sněhurka. Není to jisté; jisté však je, že vlastní důvod tohoto jména v pohádce nenalezneme.

Sedm trpaslíků se s jejím osudem odmítlo smířit. Setrvali v přesvědčení, že Sněhurka je živá. Byly to zemité bytosti: neznaly triky a techniky magiky, optiky, matiky a metriky. Zato si zachovaly i v kamenné sluji, jež bývala rájem, vnímavé srdce a zdravý rozum – a navíc pak k těmto dvěma ještě všech pět pohromadě – totiž pět tělesných smyslů. To snad vyjadřuje pohádka jejich mystickým počtem. Hleděli na svou Sněhurku stěnami jejího průzračného příbytku a věřice vlastním očím, nevěřili odbornému výnosu. “Je stále stejně krásná a půvabná,” říkali, “nic neztrácí na svém kouzle a svěží mladosti.” Upozorňovali, že se jí netkne rozpad ni rozklad. “Právě to je doklad,” opáčili nekromanti, “že není živá, a živá jakživ nebyla. Proto se jí změna netýká: příroda je jen projevem svých zákonitostí, právě tak bezčasých a odvěkých jako matematické pravdy, v nichž spočívá. Což nechápete, že *příroda je zákonitost sama?*” Tak vysvětlovali čarodějové, přinášejíce osvětu pověřivé, trpasličí nevědomosti. Leč ani světlo racionalistické osvěty čarodějů, ni přesvědčivost svědectví vlastních smyslů a zdravého rozumu nerozptýlilo chmury zkroušených srdcí trpaslíků a neutišilo jejich smutek, že to, co vidí, slyší a cítí a co je dojíká, je ostatními prohlašováno za pouhou vidinu, a sám jejich pocit a dojem za ohlas a ozvěnu dávných bájí a pověstí. Srdce má své rozumné důvody, o nichž rozum nemá ponětí...

* * *

I stalo se, že trpasličí důvěru a věrnost posílila jednoho dne radostná zvěst, dosud neslýchaná zpráva o Vývoji. Evoluční učení se bleskurychle šířilo světem a plnilo mysl i srdce novou nadějí. “Příroda nebyla vždy stejná, jak se tvrdí,” hlásalo, “přirozenost živých

bytostí se mění: spěje ke stále větší rozmanitosti a směřuje k novým, vyšším, dokonalejším podobám! Příroda – přirozenost každého živáčka – je vpravdě živá: činná, tvůrčí a svébytná!

Čarodějského magika popadla panika. Víko skleněné rakve hrozilo puknout, pouta nutnosti, jimiž bylo Sněhurčino tělo svázáno v těleso, měla uvolnit nahodilá jedinečnost a svébytnost. Vážná čaromoc spočitatelné předurčenosti (*foedera fati*) měla být opět zlomena rozvernou, hravou nevypočítatelností a neurčitostí!

V nouzi nejvyšší přispěl čarodějům na pomoc jiný velký kouzelník. Sám nebyl čarodějem – matematikem, technikem ani architektem; byl z rodu mocných mágů dávných časů. Ten čarodějům poskytl – snad bezděčně a *bona fide* – kouzlo mnohem mocnější než všechny čarodějnické klikyháky, schémata a formule. Nazývalo se “Princip přírodního výběru” neboli “zásada přirozené selekce”. Tento obrazec působil silou prosté logiky, nezávislé na parafernálních intelektuální akrobacie čarodějů, na všech těch stále složitějších formulacích zákonitostí, racionálních soustav a kalkulů. Ve skutečnosti čerpalo toto nové kouzlo svou moc z pravdy mnohem hlubší než povrchní průměty, s nimiž počítali čarodějové. Však mu také zprvu příliš nerozuměli, a nějaký čas jej dokonce rozhodně odmítali. (Mnozí z nich – zvaní “vědečtí kreacionisté” – setrvávají v tomto důsledném postoji dodnes.) Ale nakonec čarodějové doplnili své Zákony o tento nový Princip. Ve své intelektuální omezenosti jej dokonce prohlásili za “mechanismus evoluce” – tedy za něco jako “kulatý čtverec” nebo “hranatá koule”.

Jeho fungování v rámci svého začarovaného světa si patrně vysvětlili následovně: “Zákony přírody” se týkají jen vlastní podstaty hmoty, nikoli jejích projevů: podob a tvarů. Konkrétní způsoby, jak hmota zaplňuje prostor, jak se v něm rozkládá (rozprostraňuje) a skládá (shlukuje), jsou pouhými aspekty či vidy (*species* – druhy!), jen druhotnými a nahodilými projevy skutečných zákonitostí. Ty jediné jsou vskutku nutné, obecné a neměnné. Tvary však a tělesné podoby jsou vždy jedinečné a specifické – specificky rozdílné (srv. *differentia specifica*). Zatímco existují zákony o zachování hmoty, energie a jiných fyzikálních veličin, neexistuje žádný zákon o zachování tvaru či podoby, žádný důvod, proč by něco mělo vypadat tak nebo onak. Tvar není veličina: jasně a zřetelně daná, měřitelná, srovnatelná. Podoba je něčím toliko relativním: vztah podobnosti existuje vždy jen *vzhledem* k něčemu. Vzhled je založen na nahodilém, pouze analogickém vztahu, který nelze přesně a objektivně určit (bezkontextově vymezit, změřit, formálně definovat). Zkrátka: “tvary nejsou žádné čáry”: nesestávají z mezí. Veškeré tzv. “stvoření” je výsledkem čiré náhody: odtud jeho nesmírná rozmanitost a bezmezná proměnlivost. Lze spočítat, jak málo je

pravděpodobné, že vůbec kdy spadly na zem dvě naprosto stejné sněhové vločky! A přesto nelze pochybovat o tom, že vznik jedné každé se řídí stejnými geometrickými zákony krystalizace vody, že každý tvar je projevem nutných kauzálních závislostí. Šestičetné krystalky sněhu jsou přímo prototypem projevu věčných matematických zákonitostí – oním Sněhurčím *nix*, na které upozornil svou pražskou novoročenkou Johannes Kepler za soumraku renesančního ráje, který pak doslova zmrzl v mrazivém dechu duchovního nihilismu čarodějů.

Vločky – anorganické tvary vodních krystalů – se ovšem utvářejí vždy znovu, vločkující z mrazivého beztvárna – bez paměti, bez souvislosti a spojitosti s těmi, které vznikly dříve. Naproti tomu tvorové – organické tvary živých těl – zanechávají na světě potomstvo – otisky svých podob. Živé formy fungují jako formičky: kadluby mechanicky vytlačující své obtisky, přibližné repliky. Tyto obdoby – nepřesné kopie podob pak plodí děti: samy se stávají originálem. K tomu se ovšem zdaleka nedostanou všechny! Jinak by egyptská rána přemnožení žab zakrátko přešla v globální katastrofu a potomstvo jediné plodnice obří pýchavky by jen samo pro sebe spotřebovalo veškerou organickou hmotu na zemi! K tomu však očividně nedochází; vždyť každý zárodek, každé semeno “*plodící potomstvo podle pokolení svého*” se dělí o potravu, energii a místo s nesmírným množstvím jiných životních forem. Prostor (místo), hmota (látka, substrát) a energie (síla nutná k formování látky) však samy náležejí k té neměnné, *zákonité* podstatě skutečnosti, a podléhají tudíž zákonům zachování: oproti tvarům a tvorům nevznikají a nepřibývají – nerodí se a nemnoží.

To logicky vede k tlačenci: poptávka po bytí záhy neskonale převýší nabídku. Za takové “bytové nouze” a existenční tísně se protlačí – vtlačí hmotě svou podobu – jen ty tvarové verze, jen takové obdoby podob, které nejlépe odpovídají situaci, tj. daným okolnostem – okolním podmínkám prostředí. Okolnosti působí jako síto, filtr či výběrové zařízení, jímž projde nejspíše právě těch několik málo jedinců, pro jejichž podobu (životní formu, vlastnosti, způsoby chování) je daná “existenční úžina” náhodou (shodou okolností) průchodnější než pro jiné. A ježto tito způsobí projdou – protlačí se k příležitosti obtisknout se čili “obtlačit” na úkor nespočetného množství jiných obdobných–podobných tvarů (patrně těch nejpodobnějších, a tudíž příbuzných), náleží k oné způsobivosti především schopnost ony ostatní co nejúčinněji přetlačit, zatlačit, potlačit – “sobecky”, “neurvale”, “bezohledně”. Nečiní tak ovšem “ve zlém”: tělesné tvary a životní podoby udílené hmotě nemají “úmyslu” ani “snahy”. Pokud se tak projevují, pokud lze o něčem takovém jako zápas o přežití, závod

o život, pud sebezáchovy mluvit, pak to patří k jejich nahodilým vlastnostem (“životní formě”), právě tak jako tělesná stavba či složení. Chování tíhnoucí k rozmnožení za vyloučení “konkurentů” prostě přispívá k způsobilosti: zvyšuje pravděpodobnost, že se právě tato forma bude mezi svými obdobami příště častěji vyskytovat.

To je podstata působení principu přírodního výběru jakožto mechanismu evoluce. (Veškeré mechanické fungování je založeno na vzájemném přetlačování součástek; u umělých mechanismů – strojů – se tak děje cyklicky, u “přírodních mechanismů” čili “organismů”, jak se živým bytostem začalo říkat, má množení povahu řetězové reakce.) Mnohonásobné opakování aplikace takového “výběrového řízení” po řadu generací, vždy na nové obdoby nejzpůsobilejších podob, vede přirozeně k vzniku a šíření podob stále způsobilejších. Zevně to budí dojem záměrného přizpůsobování, stálého zdokonalování. Ve skutečnosti (tj. v rámci mechanického popisu) přirozeně přetrvávají nejspíše právě ty náhodné odchylky, “které trvají déle, než ty, které tak dlouho netrvají; to je podstata přírodního výběru v kostce”, říká Gregory Bateson. Dlužno ještě dodat, že ono přetrvání, “přežití” pouze znamená, že se s těmito (tj. podobnými) tvary máme šanci i v budoucnu potkat. *Nebo* s jejich změněnými “potomky”, tj. s výsledky jejich nepřetržité proměny. Neboť *tempora mutantur et nos mutamur cum eis*, jak říkali staří latiníci: “doby se mění a my s nimi”. Postupně se však mění i kritéria vhodnosti (*fitness*), tedy pravidla výběru: jiná doba, jiné mravy. K jejich změně ovšem přispívá i postupná změna forem. Odtud evoluce!

A tak “boj o život”, “přežití silnějšího, schopnějšího či zdatnějšího”, “vyhynutí toho, kdo se nepřizpůbil” – tyto a všechny podobné představy, které s evolucionismem spojujeme pod vlivem příběhů, které vyprávějí sami evolucionisté, jsou jen obrazná vyjádření. Jsou to bajky a vyprávěnky pro vás, nevzdělaní a nechápaví trpaslíci! Není životního vzmachu, úsilí, záměru: to, co vám připadá jako stoupání vzhůru, v co skládáte svou marnou naději a pověřivou důvěru, je ve skutečnosti jen neustálé padání, trpné propadání sítím přírodního výběru. Nejen ta vaše milovaná Příroda–Sněhurka, ale i vy, při vši své odolné, zemité nátuře, jste také jen pouhou výslednicí téhož neustálého padání, propadání, upadání: “*Byla tam papírová zem a vy jste se propadli až sem!*” Zkrátka: všemu vládne Duch tíže skrze přírodní zákony a podle zásady přírodního výběru. Sněhurka, vy – vše je zakleto v téže společné skleněné rakvi geometrického prostoru, v němž “existovat” znamená “zabírat místo”. Jak – to záleží na onom slepém, bezcílném přetlačování a přetahování. Na náhodě a nutnosti.

Princip přírodního výběru je právem považován za nejmocnější kouzlo, jaké bylo kdy vyřčeno. Jeho mocná kletba nad veškerou skutečností je přirovnávána k “nejsilnější žíravíně”, k alchymické *aqua regia* – lučavce královské, v níž se beznadějně a bez milosti v posledku rozpustí všechny iluze o smyslu skutečnosti a veškeré vznešené a posvátné hodnoty, cíle, ideály. Největší přírodní krásy, nejrafinovanější formy života, nejskvělejší projevy ducha nejsou a nemohou být než rozmanité projevy a následky různých “přežívacích strategií” (*survival tricks*), v rámci přírodních zákonů.

Platí to i pro ony “přírodní zákony”, ba pro sám “Princip přírodního výběru”? – chtělo by se našim sedmi trpaslíkům zeptat. Kdo by však dopřál sluchu jejich omezené, nechápané prostomyslnosti!

Čarodějníci se tváří, že osudná pečeť Přírodního výběru učinila jednou provždy konec dějinám iluzí, spekulací, mýtů a snů, jimiž bylo lidstvo drženo po věky v nevědomosti, aby se konečně probudilo – ve skleněné rakvi geometrického prostoru, spoutáno zákony mechaniky! Leč ani toto nejmocnější kouzlo není bezpodmínečně definitivní. Tak jako každá mocná kletba, i kletba přírodního výběru má svou skrytou podmínku, jisté podivné “*pokud...*”, schopné jeho platnost zrušit, sejmout s Přírody prokletí, vysvobodit Sněhurku z rakve, vrátit ji k životu. Touto podmínkou vysvobození však bývá obvykle něco natolik nepravděpodobného či neuvěřitelného, že na to čarodějové ani nepomyslí. Považují svou kletbu za hotovou věc. Nedovedou si představit, že by taková možnost vůbec existovala.

Nuže vezme, že taková podmínka platnosti “Darwinovy nejnebezpečnější myšlenky” nejen existuje, ale dokonce není vůbec splněna! Samotný fakt bude čarodějům připadat jako stará vesta. Právě o tom je toto vyprávění – příběh, který k jejich sluchu dosud nedošel. Přestože “byli u toho”, šťastné vyústění pohádky rozhodně odmítnou – jako pohádku! To proto, že neznají podmínku platnosti své kletby. Domnívají, že jde o banální záležitost, s níž se dávno bravurně vypořádali. Dokonce se s tím chlubí jako se svým triumfem a netuší, že je to Pyrrhovo vítězství, že smrtící ostří jejich důmyslu je obráceno proti nim.

Trpaslíci to také nevěděli; věřili však, že stojí za to trpělivě čekat.

Čin snímající kletbu nebývá žádný rituál – rovněž čarodějný. Klíč poskytuje kletba sama. Žádné čáry nemohou být ani tak dlouhé, aby dosáhly na všechny důsledky a obsáhly veškeré účinky své moci, ani tak zavržené, aby zahrnuly, zavinuly, “ošetřily” síti svých tenat – i samy sebe. (Pohádkám to bylo známo dávno před Gödelem.) Ale ve snaze toho dosáhnout stávají se síť čar natolik spletené, že nakonec samy uvíznou ve svých smyčkách, samy do sebe se zapletou. Všechny ty kletbu snímající podmínky, ať jsou jakékoliv, jsou si konec

konců podobné, obdobně nepravděpodobné a pohádkově opravdové: právě takové, k nimž poukazuje motiv princova osvobozujícího polibku. Znázorňuje výsostnou moc obětavé lásky – moc nad smrtí.

To však Princip samovolného vybírání z principu popírá. Jak důsledkem tak podmínkou evoluční účinnosti je pravý opak: co možná nejkrajnější bezohlednost a nejdokonalejší sobectví. To jsou podoby, do kterých evoluce přirozeným výběrem přirozeně a nevyhnutelně ústí, způsoby, jimiž se účinnost mechanismu evoluce navenek projevuje. Přírodní výběr doslova “působí pohoršení”: horší se vyvíjí stále k horšímu. Vývoj by v tomto ohledu měl spočívat stupňování bezohlednosti. Z darwinismu nutně plyne předpoklad, že vyšší životní formy ztělesňují sobectví dokonalé, absolutní. To vyplývá z bytostné lhůstevnosti, netečnosti, nevidomosti mechanického řádu skutečnosti zcela *bezpodmínečně*.

A právě v tomto předpokladu se skrývá ona tajemná *podmínka* kletby: “***Nenalezneš v přírodě žádný takový jev, jako je ohleduplnost, vzájemnost, nezištná služba, neřkuli obět' ve prospěch bližního!***” Porušení této podmínky vede ke zrušení kletby, protože vyvrací její předpoklad: cokoliv by totiž dávalo čemukoliv jinému přednost před svým zachováním, by se nezachovalo – darwinistická evoluce prostě nemůže do podobné formy chování vyústit. A právě na tento důsledek čarodějové nepomyslili. (Nepomyslil na něj ani tak velký myslitel a znalec vědy jakým byl Karl Popper; i on považoval evoluční nauku za nevyvratitelnou; proto ji ostatně nepovažoval vůbec za vědeckou – ale to už je jiná pohádka.)

A přesto se podobné “evolučně kontraproduktivní” chování se na světě vyskytuje, a to i v přírodě, nejen u lidí, kde se dokonce těší obecné, byť třeba jen proklamované úctě! Jak to, že se vůbec nějakí dobrodělci a dobrodinci do našich dnů “doprožili”?

Dlužno podotknout, že z povahy evoluce ovšem nevyplývá, že by se ojedinělé případy nesobeckého, ohleduplného, obětavého chování nemohly vůbec vyskytnout. Není žádného “sklonu k sobectví”! Pouze to jednání, které se za daných okolností *ukázalo* jako účinně “sobecké”, tj. způsobující úspěšnější sebeprosazení na úkor jiných, bylo *de facto* trvalejší, odolnější než jiné, obdobné. Obměny samy o sobě nejsou adaptivní – to je základ darwinistického učení. O tom, zda se nějaká varianta osvědčí jako způsobilá, tj., projeví jako sobecká, rozhoduje teprve a pouze přírodní výběr. Nic proto nebrání tomu, aby se vyskytla podivínská vlaštovka pomáhající svým družkám krmit jejich holátka – potomstvo cizích namísto vlastního. Jedna vlaštovka však jaro nedělá! Nemyslete si, že způsobí oblevu, která ztuhlý ráj zbaví mrazu lhůstevnosti a sobectví! Takové ojedinělé chování, který lidé s oblibou označují jako příkladné, nemůže nadlouho sloužit příkladem: ti, kdo by se jím řídili, by

neobstáli v soutěži s těmi, kterým by pomáhali k výhře. Ohleduplnost není dlouhodobě produktivní: podobnou úslužností postižení potomci takto postižených, budou v posledku ze soutěže vyloučeni. Zásadní nemožnost, aby se ti, kteří přispívají k reprodukci jiných na úkor své vlastní, úspěšněji reprodukovali, než ti, kteří z jejich nezištnosti těží, činí příkladné chování bezpříkladně kontraproduktivní a neperspektivní. Matka Tereza byla prostě *hloupá* (to jeden z čarodějů skutečně napsal!). Však také nezanechala potomstvo!

Lze si představit, jak by vzájemná pomoc a spolupráce – při získávání potravy, tělesné péči, dělení se o výživu s hladovějícím – byla obecně výhodná, celkově prospěšná, tj. pro druh, skupinu, hejno či stádo. Bylo by to hezké, žel neuskutečnitelné: lze přesně spočítat a na počítači namodelovat, jak bezmocné by bylo jakékoliv takto obecně prospěšné, pro společenství výhodné chování proti sobeckým jedincům, kteří by z podobných “sociálních výhod” pouze těžili, aniž by k nim přispívali. A protože se takoví najdou vždycky, zakrátko by zcela převážili. Proto je a zůstane kolektivní dobro pouhou utopií. Proto jsou představy druhové či skupinové většinou odborníků odmítány: sobectví se samovolně šíří na úkor vzájemnosti, která v posledku musí nutně podlehnout. Je to jen logické.

Je to *jen* logické. Příroda však není logická: projevy nezištné vzájemnosti jsou v ní kupodivu zcela běžné. U zvířat bylo pozorováno a popsáno bezpočet případů reprodukovatelného (experimentálně ověřitelného) a reprodukujícího se (dědičně fixovaného) nezištného chování, ochotné služby a obětavé pomoci až k dobrovolné oběti života. Naprosto tedy nejde ani o ojedinělé o individuální úchytky, nahodilá podivínství bez reálné šance na uplatnění a bez valného evolučního významu, ani o sporé a sporné kasuistiky, které by bylo možno smést se stolu a zamést pod koberec “Occamovým koštětem”. Jedná se vesměs o vrozené, druhově specifické, důmyslné a náročné vzorce chování svědčící o tom, že jsou výsledkem dlouhého a úspěšného – tj. dlouhodobě stabilního – vývoje!

To, že ptáci žijící v hejnech, spustí pokřik, kdykoliv spatří dravce či lovce, je obecně známé a nikomu to nepřipadá podivné. Přitom jedinec, který své druhy varuje, se jako první vystavuje nebezpečí. Stačí vnímat nezkalenými smysly a nepředpojatým srdcem. Zaujmout postoj trpaslíků, kteří dobře vědí, jak to v lese chodí. Dokonce i ve sluji, kde pracují. Vždyť i tak dravé, záluďné a bezohledné příšery jako vampýři si vzájemně pomáhají! Tito jihoameričtí netopýři sají zvířatům v noci krev; za denního odpočinku se pak rozdělují o svou krvavou stravu s těmi jedinci, kterým se uplynulé noci takto nasytit nepoštěstilo a jimž by se – hladem oslabeným – další patrně neúspěšná noc stala osudnou! Jaká šance pro rozené

lenochy a příživníky, kteří se kvůli obživě příliš nenamáhají ani neriskují, a ježto mají “své jisté”, mohou své ušetřené síly vložit do pohlavní činnosti!

Tyto a bezpočet podobných, sic méně přízračných, leč neméně zázračných příkladů vrozené–přirozené obětavosti v živočišné říši neušlo pochopitelně ani odborníkům – včetně čarodějů.

Tak to, co se zdálo logicky nemožné, se ukázalo empiricky skutečné. Pečeť prokletí je zlomena, kletba sobectví zrušena, rakev otevřena – mocí lásky, jejíž jiskra v Sněhurčině srdci (o němž bylo dávno dokázáno, že není než mechanickou pumpou) nevyhasla. Princip přírodního výběru přestal působit jako kletba.

* * *

Zdálo by se, že zazvonil zvonec (oznamující vzkříšení) a je pohádky konec. K snění kouzla však došlo v skrytosti, v hloubi skutečnosti. V laické sluchy však o tom nedošly ani zvěsti ani tuchy. Ani odborníkům to nedošlo: ve vědecké veřejnosti nenastal žádný rozruch. Začarovaným myslím sice bylo známo, že se u živých bytostí lze setkat s činy vzájemnosti, vstřícnosti, přízně, že mezi příslušníky některých druhů existuje spolupráce, pomoc v ohrožení a nouzi, společná obrana před nebezpečím, poskytování služby druhému, smysl pro *fair-play* ve hře i v zápase, respekt k pravidlům souboje, ušetření protivníka, který uznal svou porážku, přestože zůstává konkurenčním rivalem atp. To vše jsou případy jednání na vlastní úkor ve prospěch celku, vzdávání se vlastních výhod za cenu snížené reprodukce. To vše přirozeně nezapadá do ustálené představy “přírody krví zbrocených spárů a tesáků” (*nature red in claws and teeth*), kterou navozoval tradiční evolucionismus. Tento zřejmý rozpor byl však traktován jako ryze odborný problém, převeditelný na otázku po evolučních mechanismech zvýhodňujících “altruismus” – tak zní odborný název pro každé chování, které snižuje evoluční způsobilost (*intrinsic fitness*) jedinců, tj. jejich šanci na přežití. Aby se takové chování mohlo ustavit, musí přinášet selekční výhody. Jak patrně, “o principech se nediskutuje”: řešení bylo hledáno v rámci předpokladu všeobecného sobectví. Důvěra byla tak neochvějná, že vědci ani nezaznamenali citelný záchvěv samotných vědních základů, kde altruismus způsobil tektonickou poruchu v hlubinách skutečnosti, provázející událost zmrtvýchvstání. Rakev pukla, panika nepropukla. Celá záležitost byla vyřízena ještě ve stadiu zákulisních jednání odborníků, s vyloučením laické veřejnosti. Hrozící skandál se před laickou veřejností utulal.

Šalomounské řešení problému altruismu v souladu s předpokladem universálního sobectví bylo nalezeno dřív, než si kdo stačil uvědomit, že by tyto principy samy mohly být zpochybněny. Zní sice paradoxně, totiž, že **altruismus je vlastně sobectvím!** Nikoli však sobectvím jednotlivce, který altruistické chování vykazuje, nýbrž sobectvím *vlohy*, vrozené dispozice za toto chování odpovědné. (Proto u jedince nelze mluvit o žádné ohleduplnosti, nezištnosti, obětavosti a podobných “mravních kvalitách a ctnostech”: jeho “nesebezáchovné” jednání je čistě instinktivní, bezděčné, nutkavé.) To, co mezi sebou “soutěží”, “svádí nemilosrdný boj” a co je vlastním předmětem přírodního výběru a evolučních procesů, nejsou tělesné podoby a životní formy (včetně forem chování, “životních strategií”), nýbrž předpisy, instrukce, recepty, předávané z rodičů na potomstvo jako návody ke stavbě a tvorbě příslušných tělesných mechanismů a sklony k jejich používání, tj. k určitému způsobu chování! Tyto vlohy, vkládané do potomstva, totiž možnosti a schopnosti, z nichž sestává dědičná výbava potomků, jsou obecně nazývány *geny*. Geny jsou předávány mateřskou buňkou dceřinným, od pokolení do pokolení, a to v podobě kopií textů tvořených lineární posloupností čtyř druhů chemických složek zřetězených do obřích molekul nukleových kyselin (*DNA*, příp. *RNA*). Geny jsou jakoby zápisy psané či sázené písmem o čtyřech znacích. Jen u těchto zápisů, respektive u jejich znění, lze mluvit o trvání (“přežívání”): vše ostatní jsou jen jejich pomíjivé, tělesné projevy. Jen geny se skutečně vyvíjejí. Evoluce tudíž není vývojem tvarů, nýbrž vývojem textů.

Výklad altruismu egoismem je natolik úspěšný, že ani není pokládán za nějakou korekci či doplněk stávající teorie, jak tomu bývá v podobných případech, kdy zažehnutí krize paradigmatu má vyvolat zdání, že se vlastně nic nestalo. Jenomže tentokrát nikdo z čarodějů neměl ani zdání, že se něco děje! A tak připsali sobectví informaci v podobě variant chemického složení molekul *DNA*. Vlk sobectví se nažral a koza altruismu zůstala celá. To, co je ve skutečnosti pro darwinismus osudné přivítáno jako jeho triumf, jímž evoluční nauka dospěla do své pravé, teoreticky dovršené, dokonalé podoby.

V určitém smyslu právem. Vždyť obětavá rodičovská péče o potomstvo, často provázená ochotou ztratit za jejich záchranu vlastní život, a podobné jevy ve vztazích mezi pohlavními partnery, byly už pro klasické Darwinovo učení příkladnými vzory sobectví. Obé bezprostředně slouží rozmnožování, jež je pro evolucionismus základní životní funkcí. Vše ostatní je reprodukci podřízeno. Ryze teoreticky nový přístup proto nijak nepřekvapil. Mohlo se zdát, že se vlastně nic nestalo: sestup na genetickou úroveň vyplývá z logiky věci a jeho molekulárně biologická formulace je jen vítaná. *Novum* představuje snad jen přesnost,

důslednost a razance, s jakou byl principu přírodního výběru vyjádřen: “Za každým činem lásky se skrývá nějaký zistný zájem”. “Zájem druhu”, “přežití rodu” – říkal klasický darwinismus. “Zájem nějakého genu”, zní neodarwinistická formulace.

Takto “nezištně” přece slouží celku každá buňka těla: všechny fungují ve prospěch těch několika “vyvolených” buněk zárodečné linie: výtrusům, semení, vaječným buňkám. A ony zase genům – zprávám, jejichž znění je všem společné. “Ony jsou my” – to náleží k přirozenosti tělesných buněk, právě tak jako k přirozenosti rodičů nebo neplodných mravenčích, termitích či včelích “dělnic”, přispívajících svou pilnou prací k šíření kopií *svých vlastních* genů královskými vajíčky. Tyto “jejich vlastní” geny však šíří návody k téže pílí, pracovitosti, obětavosti jen ve svém vlastním zájmu. Vlastním zájmem genů není “přežití” druhu, ale účinné šíření jednoho *jediného* sdělení. Jeho obsah je u jakéhokoliv druhu organismů, a u každého genu stejný. Zní: ***předej mě dál!***

Takto měla být s konečnou platností prokázána převaha mechaniky nad životem, logiky nad etikou, čarodějnického racionalismu kalkulů nad trpasličí racionalitou zdravého rozumu. Pod heslem “sobeckého genu” (*selfish gene*) a “sociobiologie” se neodarwinismus stal nejen oficiální biologickou doktrínou, ale přímo novým vědeckým názorem, “genovým světonázorem” – nazíráním na svět “očima genu” (*gene’s eye view*). Jeho zastávání je dnes kritériem odborné způsobilosti, vědecké erudice, racionality, uvědomělosti a pravověrnosti.

Tato změna perspektivy nežadá nic víc a nic méně, než naprostou rezignaci na vše přirozeně a lidsky skutečné. Vyžaduje zřeknout se všeho, k čemu se s důvěrou a láskou obrátil renesanční člověk, ať přírodovědec –mág a hermetik, ať humanistický učenec – filolog a historik. Veškeré tradiční nauky a věrouky a všechna díla na nich postavená lze prohlásit za starou veteš. Newtonovo jablko, jehož kouzlem se živé tělo přírody obrátilo v neživé prostorové těleso, ještě přiznávalo člověku výsadu vyjádřenou karteziánským dualismem: zevně hleděl do skleněné rakve na Sněhurčinu podobu svázanou kauzálními řetězci přírodních zákonů, sám však zůstal myslící, vědoucí, svobodný. Teprve princip přírodního výběru uložil člověka dovnitř, do rakve ke Sněhurce. I on mu však ještě ponechal jistou privilej: evoluce v něj vyústila jako v bytost vyznačující se vědomím. Tento znak, ať už se vyvinul (ukázal selekčně výhodným) z jakýchkoliv příčin, dává člověku schopnost rozpoznat sobeckou podstatu jak živé přírody, tak své vlastní přirozenosti a vymanit se s jejího bezděčného vlivu, řídit se vyšší morálkou, ušlechtilějšími mravy – jak se sluší a patří pro gentlemana viktoriánské éry.

Pohled na svět a na sebe z hlediska genu, prohlášen za jedině správný a obecně závazný, učinil konec i tomuto sebeklamu lidské domýšlivosti. Neponechává už žádnou šanci ani člověku, ani přírodě. (Chápeme již, proč křesťanská věrouka spojuje pád člověka s porušením veškerého stvoření?) Návrh Richarda Dawkinse, předního koryfeje teorie sobeckého genu, že by tuto šanci mohlo nabídnout genetické inženýrství, umožňující lidstvu manipulovat s geny a zbavit se tak jejich sobecké tyranie (jak vidno, jde o jakousi variantu na *sci-fi* motiv “vzpoury robotů”) právem označil Jan Zrzavý za “*Dawkinsovu nejhoupější myšlenku*”: neboť za veškerou lidskou činností – molekulární inženýrství nevyjímaje – je přece inteligentní a erudovaný člověk povinen předpokládat zájem nějaké dědičné dispozice či vlohy!

Tento zájem, jak řečeno, je jeden jediný: přepiš mě! předej mě! rozšiř mě! Ba nejde vůbec o zájem, nýbrž o trpný výsledek toho, že se tak stalo, že byl zdárně uskutečněn právě tento pokyn a právě tímto způsobem. Veškeré činnosti a způsoby chování, lidskému rodu vlastní či u lidí obecně rozšířené, či alespoň pro nějaké plemeno či kulturu příznačné – pohřbívání, malování, vztyčování menhirů (“megalitické šílenství”), řeč, hudba, tanec, zpěv, náboženství, poezie, šperky, hry či klevety – to vše je pouhým projevem dědičné dispozice, a to takovým, který v průměru zvyšuje (nebo zvyšoval – v době, kdy se tato dispozice vyvinula) její úspěšnou reprodukci. Krajní podobou tohoto přesvědčení je, že to platí pro *veškerou* lidskou činnost: soukromou i veřejnou, výdělečnou i spotřební, tvůrčí i poznávací, psychickou či praktickou, zábavnou či nudnou, prospěšnou či škodlivou. Na každém konání či postoji se podílí vrozené založení, usilující skrze tyto určité činnosti či názory o své rozšíření v potomstvu, ať v potomstvu těch, kteří je vykonávají či zastávají, nebo těch, kteří se sice takto nechovají, přesto jsou však pravděpodobně takovým sklonem, nadáním, schopností dědičně vybaveni. Jinak by se podobná vloha vůbec nevyvinula, neudržela, nerozšířila. Chování, k němuž vybízí, schopnost, kterou poskytuje, nemá žádný jiný smysl, důvod či vysvětlení.

Tuto devízu si vepsala na korouhev poslední jízda černých jezdců, kteří se za každou cenu pokoušejí zabránit rozšíření zprávy, že pečeť sobectví je altruismem zlomena a prokletí nihilismu ze světa snato. Ale jejich cynická, krutě neúprosná logika může epistemologický dopad princova resuscitačního polibku toliko oddálit. Trpaslíkům bude nakonec dáno za pravdu: Sněhurka žije!

Čarodějům šlo od počátku o to, evoluci ze začarovaného světa vyloučit, nikoliv ji se svými čarami sloučit: čáry se nevyvíjejí, pouze se vinou, ovíjejí, klikatí se a proplétají, zdánlivě se “komplikuji”. Ve skutečnosti (topologicky) však zůstávají stále lineární – “srovnatelné”. Tak jako text, který je jejich diskrétní podobou.

Jenomže: o "vývoji" textů nelze uvažovat bez ohledu na smysl sdělení, na jejich sémantiku. I když chemicky a syntakticky jde v jistém smyslu "stále o totéž", jejich vývoj nespočívá v mechanických obměnách pořadí znaků. To je další důvod, proč "mechanismus evoluce" je vlastně protimluv.

A zde se dostáváme k vlastnímu poselství naší pohádky o Sněhurce. Je-li evoluce evolucí genů, pak jako návodů a předpisů na různé životní formy a strategie. Z nich se nejvíce prosadí takové návody, které nejlépe zajistí své/jejich předání. Má se to jako s kuchařskými recepty. “Jak to děláš? To si musím napsat.” Hostův zájem je počátkem “selekčního úspěchu” receptu. Pak záleží na tom, zda je zájemci vyhověno, zda a jak obdarovaný pokyny provede (zda to vůbec dovede) a zda se mu to povede. Tedy: zda předaným pokynům náležitě *rozumí*. A ovšem, zda jeho strážníci tuto podobu stravy ocení stejně jako on, a především: zda sami vaří podle receptů, tj. zda pro tento návod mají použití – schopnost, ochotu, čas, prostředky atd.

Jinými slovy: to, na čem v soutěži textů jako návodů záleží, není přetlačení a potlačení, překonání a vyřazení soků, nýbrž vlastní přijetí, porozumění a zařazení. To se však týká jejich sémantické stránky: vztahu k jiným textům a ohledu na uživatele. Návody musí být uživatelsky přívětivé (*user's friendly*): o jejich úspěchu rozhoduje vstřícnost (reciprocita) a snášenlivost (kompatibilita). Kdyby recept na polévku způsobil odstranění všech ostatních, brzy by se přejedla! A individuální sobectví, vyžadující k svému přetrvání výlučnost – ať už v podobě brutální, kruté, násilné, nebo důmyslné, lstivé, úskočné – je jen *jedním z mnohých* způsobů chování, vedoucích k zachování pokynů, které k takovému chování “nabádají”. Za jiných podmínek, okolností, situací, souvislostí, v jiném genetickém kontextu se daleko způsobilější k přežití, přetrvání, uplatnění příslušného genu může ukázat péče o druhé, ohleduplnost, obětavost a ovšem – v krajních případech, tam kde se gen šíří účinněji jinak než potomstvem – dokonce i sebevražedné chování! Tyto případy se v současné biologii těší velké pozornosti: představují obzvlášť názorný doklad teorie sobeckého genu. Ta opírá svou autoritu o prestiž molekulární úrovně jako základní úrovně popisu. Molekuly jsou elementárními nositeli rozprostraněnosti (extensivity). Všechny životní pochody jsou

vysvětlovány z tvaru (prostorové konformace) organických makromolekul (bílkovin). Nyní byly molekuly (nukleových kyselin) učiněny odpovědné i za dědičnost. Lze si představit, jaké karteziánské nadšení vyvolala myšlenka, že také evoluce probíhá na molekulární úrovni. Odtud neodolatelné pokušení ztotožnit vlohy s geny a geny s molekulami: objektivizovat informaci.

Podstatou informace však není extensita – prostorový rozsah, nýbrž sémantický obsah, spočívající v odkazech, závisějící na situaci a okolnostech. Pro *informační* perspektivu je příznačný vztah k celku, ohled k souvislostem. Molekulární perspektiva, vydávaná za “pohled z hlediska genu” je vpravdě daleko užší než přízemní perspektiva trpasličí, ba než ona příslovečná žabí. Bez nadsázky lze říci, že rozhled molekul je *nekonečně* menší, že není vůbec žádným pohledem či názorem (*view*). Molekula je zcela bez obzoru; ne pro svůj malý rozměr, ale pro svou pouze mechanickou souvislost se skutečností. Ta se omezuje na bezprostřední vnějškový dotyk. (Základním výkladovým prostředkem “molekulárních mechanismů” je vztah klíče a zámku.) Nepřítomnost odstupu, jež vyžaduje každý pohled a rozhled, vylučuje možnost prozíravosti, perspektivy či záměru. To je ostatně základním postulátem objektivitu, na němž stojí tradiční vědeckost. (“*Příroda je objektivní, nikoliv projektivní,*” opakovaně zdůrazňuje klasik molekulární biologie Jacques Monod.) Darwinismus vylučuje, že by se v evoluci uplatňovaly budoucí cíle, širší vývojové koncepce, dlouhodobé výhody či skupinové zájmy. Ale pak je vlastně nenáležitě mluvit o jakýchkoliv “zájmech” genů, včetně oněch “sobeckých”!

Proto zde dáváme přednost výrazu “bezohlednost”, který lépe vystihuje onu nepřítomnost ohledu a rozhledu, tj. poukazu a vztahu, v mechanickém řádu skutečnosti. (Tomu už se vymyká fyzikální pojem “pole”, však také biologický neomechanicismus, v jehož rámci je genocentrický režim budován, pojem “pole” v biologii rovněž vylučuje a výslovně odmítá.) Poukaz, odkaz, vztah spadá pod *sémantiku* (*séma* = znak, poukaz). Představa sobectví na genetické úrovni však bere v úvahu toliko *syntax* – posloupnost znaků, jejich seřazení, zřetězení, a to ještě v doslovném smyslu fyzického svázání chemickými vazbami v jediný hmotný, prostorově rozprostraněný objekt. Takto se zachází s genetickou informací doslova jako s molekulární houskou na krámě: ztotožňuje se automaticky s chemickou strukturou *DNA*, obvykle přímo s konkrétními molekulami – hmotnými tělesy, která by spolu zápasila podobně jako v klasickém darwinismu živá těla, málem jako geometrická tělesa — do sebe vrážející kulečnickové koule! Tato kategorie představ je stále ještě bezděčně poplatná pojetí klasické mendelovské *bean-bag genetics* (genetika

pytlíku hrachu) uvažující o dědičných vlohách – materiálních přenašečích vlastností (“znaků”) z rodičů na potomstvo – jako o neměnných, netečných, čistě statisticky kombinovatelných fyzikálních částicích, které lze smíchat a opět rozdělit jako stavebnicové kostky.

Mluví-li teorie sobeckého genu o genech jako o molekulárních strukturách (složení příslušné části řetězce *DNA*), pak nechápe gen jako informaci, tj. zprávu (“zprávu o rozdílu” – *news of difference*, jak vystihuje její podstatu Gregory Bateson), nýbrž míní konkrétní podobu jejího uložení. (Proto se neomechanistické paradigma současné biologie samo označuje za “molekulární teorii genetického kódu”.) Ztotožnit informaci se způsobem, jakým je zapsána (kódována), je ovšem matení pojmů – trapný přehmat (*category mistake*): asi jako bychom za telefonickou zprávu považovali kmitání elektronů! Teorie sobeckého genu však nespočívá na molekulárním pojetí genu, nýbrž na jeho pojetí *informačním*. Darwinistický výklad altruismu, z něhož byla teorie sobeckého genu odvozena, zachází s pojmem “gen” ne jako s věcí ani jako se strukturou, nýbrž jako s návodem či pokynem, jehož existence (“přežití”) spočívá v jeho provedení, tj. v určitém způsobu chování, a nikoliv v zachování způsobu jeho uložení. Evoluční úspěch genu jakožto informace závisí více na tom, jak se k jeho nositeli druzí chovají, než na tom, zda se sám zachová. Rozpor mezi předmětným a informačním chápáním genu tkví v samotném jádru této nauky; zjevuje rozpornost samotného předpokladu sobectví, který měla zachránit.

Vždyť totéž, co o genech pro “altruistické” chování, platí zajisté i o vlohách a sklonech k panovačnosti (dominanci, asertivitě) či podrobenosti (submisivitě), ke svárlivosti a smířlivosti, odvaze a bázlivosti atp. K vrozeným vlohám tohoto druhu pak náleží také a především schopnost náležité volby mezi těmito protichůdnými postoji (vzorci chování, strategiemi) a znalost prostředků (postojů, gest), jak dát ten či onen postoj najevo. Vždyť k přežití přispívá právě to, že jedinec má k dispozici vždy *obě* protikladné strategie a možnost *volby* mezi nimi. Protivy se zde nevyklučují, nýbrž doplňují: tvoří společnou vrozenou výbavu jedince, která mu dává schopnost *jednat* – sjednocovat protichůdné tendence, vybírat je, střídat a kombinovat podle okolností. Být jimi smýkáán podle toho, jak jsou spouštěny a která náhodou převládne, to jistě nepřináší selekční výhodu.

To, co se v sociobiologii nazývá “altruismem”, je pouze jedním z projevů smyslu pro vzájemnost, jednou z komunikačních predispozic, jimiž je jedinec vybaven. Správně by měl výraz *altruismus* (od *alter*: druhý, jiný) označovat *všechny* tyto predispozice – celý repertoár vrozených vzorců vzájemnosti. Tato “informační výbava” zakládá přirozenost příslušníka

druhu jako společenské bytosti. Teprve celek možností, a nikoliv ten či onen izolovaný vzorec “altruistického chování”, představuje vlastní *vlohu* – vloženou do zárodku. Je to jakási síť dispozic, sklonů, tendencí, která je postupně vyladována a vyvažována do celkové “povahy” (“nastavení parametrů vnitřního prostředí”) v závislosti na souhrnu schopností (na jiných vrozených vlastnostech, jako je velikost, síla, mrštnost atd.) a jedinečných zkušeností (na životním osudu). Podobně je tomu ostatně u soustavy nervové, imunitní, hormonální, cévní, trávící či svalové.

"Altruismus" v úzkém smyslu evolučně paradoxního jevu nám tak jen připomněl, že genetická výbava jedince zahrnuje informaci o povaze celého společenství, o vzájemné komunikaci, na níž je postaveno. A tak jako každá bytost ztělesňuje (svým jedinečným způsobem) podobu společenství, tak i gen představuje určitou vnitřní formu souvislostí a vztahů mezi ostatními geny, čili in-formaci. Nemůže se prosazovat individuálně, protože existuje jako součást komunikační sítě informační soustavy – jako součást vyjadřující celek.

Útěk před altruismem na molekulární úroveň se v posledku ukazuje jako marný. Gen není molekula – element rozprostraněnosti hmoty, jejího prostorového rozložení a rozdělení (distribuce), nýbrž *informace* – zpráva, sdělení, přínos (kontribuce), návod k vnitřní formaci (*in-formatio*). Hmota jakožto universální substance byla postulována tak, aby byla myslitelná samostatně, sama o sobě: jako výskyt v prostoru – Vopěnkova “geometrická plnota”. Pokyn, instrukce, návod, předpis jsou však zcela jiné povahy. Informace jako taková místo nezabírá; tak činí – v jistém smyslu – jen její uložení, a to pouze nahodile: záleží na úspěšnosti (připomeňme si zázraky miniaturizace, kterými nás současná informační technika neustále a vždy znovu ohromuje!). Různé informace se vzájemně nevyklučují ani logicky: alternativní i zcela protichůdné návody mohou existovat vedle sebe, u živých bytostí je to dokonce pravidlem – každá možnost je sdružena s možností opačnou. Účinná je jejich vzájemnost: o ní v posledku přirozený výběr rozhoduje. Vlohy nepůsobí jako příčiny, nýbrž jako důvody a návody, tj. jako rozměry prostoru možností.

Informační bytí není aktuální, nýbrž potenciální: existuje jako poukaz, návod, nápověda. To, co v posledku mezi sebou soutěží, co si konkuruje, jsou různé způsoby využití informačního potenciálu, čili: ***různé způsoby chápání a porozumění***. Taková vzájemná soutěž však probíhá na úrovni aktuální interpretace a její výsledek se projevuje v celkovém chování živé bytosti. To teprve (případně) rozhoduje o jejím přežití.

Zkrátka: má-li se návod, pokyn osvědčit, tj. být přírodním výběrem upřednostněn, musí být úspěšně, účinně proveden. To předpokládá, že je mu náležitě *porozuměno*.

Prosazení tedy záleží v porozumění, tedy pochopení a přijetí. A to je věc vzájemnosti – altruismu, a nikoliv lhostejnosti – egoismu. Informační existence nemůže být bezohledná: musí brát ohled na kontext. Přesněji: účinný odkaz ke kontextu přispívá k “selekčním výhodám” především. (Ani slovo *selekce* není případné: naznačuje vyloučení, avšak projev genů rozhodující o “přežití” je výkonem sloučení – sjednocení protichůdných možností, jejich zvážení – “zohlednění” a srozumění – porozumění). Genetická informace má právě tak “důvod” přispívat k zachování sebe sama jako k údržbě, trvání a vývoji informačního komplexu, který její sebezáchovný projev vůbec umožní: totiž k prostředí srozumitelnosti, které je od genu jakožto informace vlastně neoddělitelné. Ani zde nejde o žádný činný “zájem”; má se tím vyjádřit skutečnost, že lze očekávat, že se prosadí, přetrvá a evolučně ustálí právě taková informace, která tak fakticky nejúčinněji činí. Tím spíše se informace prosadí, existuje-li její zápis ve více verzích, což je v přírodě skutečně obvyklý případ. Širší sortiment dává na vybranou: je výhodný pro všechny verze. Proto jsou ve výhodě ty geny, které své alternativy podporují, než ty, které je vylučují – jak tomu chtějí převládající představy. Do vzájemné soutěže pak vstupují právě tak různé verze textů, jako různé způsoby, jakými je jednomu a témuž textu rozuměno, jak je interpretován. Přitom i zcela různé texty mohou být za určitých okolností chápány stejně.

Tyto jednoduché úvahy ukazují, že “přirozený výběr” působící na úrovni genetického textu se zřejmě týká nejen jeho aspektů syntaktických, nýbrž i – a to především – stránky sémantické: jeho obsahu. Vývoj se proto týká i významu a smyslu: evoluce druhů odráží nejen syntaktické změny genetické informace (znění genetického textu), ale i změny způsobu, jak je s touto informací nakládáno, jak je interpretována. Zdá se, že během vývoje k vyšším druhům se těžiště postupně přesouvá právě na tuto rovinu.

* * *

Lze za takových okolností ještě vůbec mluvit o *sobeckém* genu? Či o universálním principu egoismu, o bezohlednosti jako základní hybné síle biologického vývoje, ba veškerého přírodního dění? Různé programy a jejich odchylné verze nesvádějí boj o kořist a o způsob jejího rozdělení, tedy o jakési “totěž”, předem dané a určené omezenou nabídkou. Jejich soutěž se nepodobá rvačce, v níž každý z konkurentů se snaží urvat z daného množství co nejvíc pro sebe. Nepřipomíná ani chvatnou honičku, při níž každý honem něco uchvátí, dle zásady “kdo dřív přijde, ten dřív mele”. Mezi geny nedochází za obvyklých okolností ani

ke rvačce, ani k mele. (Ta hrozí vyústit v chaotické chování, které je teprve osudné pro všechny “konkurenty” či konkurenční výklady!) Nehraje se o *předmět* téhož zájmu, nýbrž o střet různých zájmů. "Přírodní výběr" neprobíhá mezi pretendenty a konkurenty, nýbrž mezi způsoby výběru. Závody mezi návody se nekonají o obsazení, nýbrž o prosazení, nikoliv o ovládnutí, nýbrž o převládnutí. Spíše než o kompetici mezi geny, lze mluvit o jejich soutěži v *kompetenci*: v tom, jakým způsobem (do jaké míry) a v jakém smyslu se určitá vloha (soustava vloh, škála nabídek apod.) *uplatní*. Proto namísto “boje o přežití” se spíše nabízí výraz “boj o převládnutí” – Nietzschova “vůle k moci” (*Wille zur Macht*). Bytí jakožto vůle k moci spočívá v tom, co můžeš a zmůžeš, co a jak zvládneš. Existence zde netkví v trvání, výskytu ani v množství, nýbrž v způsobu projevu.

Je zřejmé, že na informační a interpretační úrovni výrazy jako “přežití” či “sobectví” nejsou přiměřené, a to ani metaforicky. Metafora – obrazné vyjádření – má osvětlovat, a ne zatemňovat. Podobně brachylogie – zkratkové vyjádření – musí podstatu věci vystihovat, a nikoliv deformovat. Právě tak je třeba, aby analogie, má-li být přijatelná a srozumitelná, působila přesvědčivě, přirozeně, jinak se v “přírodním výběru” působícím v prostředí jazyka takové se výrazy, obrazy a obraty neosvědčí a zaniknou – upadnou v zapomenutí. Nesmí tedy působit *násilně*: násilí není na rovině informační existence náležitým prostředkem k prosazení. S přechodem na genetickou perspektivu se bojiště všech proti všem mění ve veřejný prostor volné soutěže mínění a konfrontace názorů, přispívající jejich třibení – k pochopitelnosti. Zde jsou bezohlednost, násilí a podraz v nevýhodě: v posledku se prosadí vstřícnost, porozumění a spolehlivost. Řekneme-li, že svět ovládla angličtina, neznamená to, že nás ovládá, nýbrž že *my* ji ovládáme. Evoluční uplatnění neznamená rozmnožení a uchvácení, ale uznání a přijetí. Prosadit se znamená těšit se zájmu a oblibě.

Mluvit v naší souvislosti o přirozeném výběru jazyka nebo jazyků je na místě. Nejen proto, že sama sociobiologická teorie sobeckého genu tyto mravy zavedla: prosazovala, jak jsme viděli, uplatnění genetického sobectví pro všechny kulturní fenomény. Všechny podle ní v posledku slouží k rozšíření nějakého genu v potomstvu. A právě *násilnost* a nepřirozená vykonstruovanost podobných výkladů zapříčinila její neúspěch. Zprvu sváděla k názoru, že *my* lidé jsme jiní. To proto, že se na vývoji člověka podílely netoliko geny nýbrž jiné sobecké “replikátory” (pokyny k sebezmožnění a šíření), totiž *memy*. Memy (aliterační zkratka pro “mimemy”) byly původně postulovány právě Dawkinsem jako jednotky nápodoby. Jako příklad bývají uváděny popěvky, anekdoty, posunky, dovednosti... nebo pohádky! V současné době se prosazuje názor, že to byly právě memy, které skrze své

“sobectví”, vlastní všem replikatorům, se staly hybnou silou hominizace. Od chvíle, kdy získaly selekční převahu úspěšní imitátoři, se na utváření selekčního prostředí začaly memy stále větší měrou podílet. V lidské evoluci tím prý došlo k zásadnímu obratu: memy začaly určovaly selekční prostředí a staly se hybnou silou dalšího vývoje. To ony si vytvořily z našich mozků a jazyka vhodné “hardwarové” a “softwarové” prostředky k svému šíření, bez ohledu na zřejmé biologické nevýhody, které tyto zátěže našim předkům způsobily a dodnes působí: velká hlava ztěžuje porodnost, fungování mozku je energeticky nesmírně náročné, myšlení a mluvení odvádí od reprodukční aktivity. Biologická evoluce tak přešla v evoluci kulturní, v níž si konkurují myšlenky, slova, názory, teorie. Nikoliv snad v užitečnosti či pravdivosti, nýbrž v úspěšnosti v šíření a prosazování. Tak lze vysvětlit mýty, náboženské předsudky a všechny ostatní již zmíněné klamné iluze o dobru, smyslu či lásce!

Již při prvním přiblížení k “memetice”, tomuto protějšku teorie sobeckého genu, který má zdůvodnit lidskou výlučnost (a ponechat Přírodu jejímu hrobovému osudu!), se zjeví řada problémů. Co je takovou jednotkou – sobeckým memem? Křesťanské náboženství, učení o Nejsvětější svátosti, úcta k hostii, přijímání? Je zřejmé, že ty malé memy – gesta, pojmy, zvyky apod. – potřebují celé soustavy memů, neboli kulturní komplexy: “memplexy” se jim říká. Jen díky jim mohly určité memy vzniknout, prosadit se a udržet, neboť jen v jejich rámci “dávají smysl”. Tento “dar smyslu” je důvodem jejich úspěšnosti, uplatnění a šíření, mírou schopnosti konkurovat odchylným naukám a způsobům.

Memetika vysvětluje, proč se altruisticky chováme spíše k svým souvěrcům, krajanům či stoupencům, než k svým pokrevně příbuzným, jak postuluje a nepřesvědčivě dokazuje klasická sociobiologie. Memy ve vlastním, “sobeckém” zájmu pečují o prostředí, které je zvýhodňuje. Jsou tudíž jen podmíněně sobecké... Pro své uplatnění vyžadují porozumění, pochopení, přízeň, zájem, náklonnost. Zkrátka: musí dávat smysl. A ten je důležitější než konkrétní podoba. Příběh se nešíří díky své podobě, není konservativní ve svém znění. Naopak: zdrojem evoluční úspěšnosti pohádky, povídky, mýtu, příběhu, je jeho téma – jádro, vtip, smysl. Látkou k převyprávění, předmětem zájmu, motivem šíření, substrátem vývoje není určitý tvar informace, nýbrž to, co vyjadřuje.

Čím více o tom budeme přemýšlet a tímto způsobem uvažovat, tím více podobností mezi geny a memy nalezneme, tím prudčeji nás analogie mezi oběma “uhodí do očí”.

Vzpomínáte si, čím to všechno začalo? Na to, co přimělo vědce zaujmout genetickou perspektivu, přenést tematiku universálního sobectví z jedinců na geny? Byl to jev altruismu,

“činy lásky”: projevy ohleduplné, nezištné a obětavé vzájemnosti mezi živými bytostmi. Tak jako zájem o příběh, je i zájem o druhého tajemstvím evolučního úspěchu, klíčem k osvědčení v přírodním výběru.

Ne zlo a temnoty samy sebe šíří, aniž by dobro a světlo měly vůči nim sebemenší naději. Naopak: dobro nakonec vítězí, navzdory tomu, že nemá naději. Trpaslíci v ní právem setrvali. *Sperare contra spem* – doufat vzdor naději...

* * *

Co to má společného se vztahem vědy a filosofie?

Filosofie se zabývá otázkami na pohled tak odtažitými a prakticky bezvýznamnými, jako co to je bytí, skutečnost, možnost, pravda a podobně. Právě proto je vnímavá k různým druhům, způsobům, typům (“modům”) bytí, skutečnosti, existence. Naše vyprávění ukazuje, že se takové podivné “znalectví” může někdy zatraceně hodit. Pro vědce znamenal sestup z úrovně tělesné, individuální na úroveň genetickou toliko změnu měřítka: přechod z makroskopické roviny na mikroskopickou, přesun od velkých a složitých organismů k nepatrným molekulám, z nichž se organismy skládají. A ježto nejsou zvyklí rozlišovat mezi různými způsoby bytí a druhy existence (uvažují jen v pojmech objektivní existence – výskytu v prostoru, jež je záležitostí bytí rozprostraněného), ztotožnili geny – jednotky informace, s úseky molekul *DNA* – jednotkami rozprostraněnosti. Neuvědomili si, že *DNA* není informace, nýbrž médium, v němž je uložena, či – jak to pregnantně vyjádřil Jan Zrzavý – “papír, na němž je napsána”. K svému důmyslnému triku k popření "altruismu" této zvláštní povahy informace bezděčně využili, nedokázali však v její zvláštnosti rozpoznat odlišné bytí. Strůjcům genocentrické revoluce a tvůrcům pojmu sobeckého genu nelze vlastně jejich přehmat nijak zvlášť přičítat nebo vyčítat. Sami jsou obětí původního triku novověkých čarodějů, kteří důmyslně zastřeli, že skutečnost jejich čár je matematická, nikoliv objektivní. A tomto “dědičném přehmatu” byl novověký člověk po generace vychováván. Avšak filosoficky erudovaná inteligence, zaměřená především na ontologickou stránku skutečnosti (ve smyslu Aristotelovy devízy *to on legetai polachós* – bytí se vyjadřuje mnohými způsoby, “jsoucí se říká/míní rozmanitě”), je jako stvořená k tomu, tento klam prohlédnout, diagnostikovat, důsledně domyslet a exorcizovat.

Svou podstatou je filosofie uměním výkladu, nikoliv metodou vysvětlování jako věda. Od vědy lidé obvykle vyžadují vysvětlení skutečnosti. Naproti tomu od filosofie se očekává – pokud vůbec něco – *výklad světa*. Čímž se obvykle rozumí odpověď na otázku po jeho smyslu, a tím i po smyslu lidské existence. Vyložit znamená porozumět. Hermeneutika – umění porozumět, exegeze – se tradičně vztahovala k příběhu, vyprávění. Neboť jen jim lze porozumět ve smyslu *smyslu*. Proto je tak obtížné skutečně, přirozeně rozumět vědeckým poznatkům. To proto, že jejich předmětem nejsou příběhy – skutečné děje, nýbrž nečasové skutečnosti. Srozumitelně sdělit vědecký poznatek znamená podat jej ve formě příběhu. To však znamená zpronevěřit se jeho vědecké povaze. Věda si přesto musela osvojit mytopoietické umění – schopnost vytvářet příběhy a převyprávět do nich své vědění, aby se osvědčila v přirozeném výběru memetické soutěže. Nedisponuje však hermeneutickým aparátem. Vědci lpějí na původním obsahu svých příběhů – a tím je vysvětlení, nikoliv výklad. Narativitě proto připisují pouze druhotný, dekorační, propagační význam. Nejsou s to rozumět svým příběhům jakožto příběhům, tj. jako něčemu, co má smysl, co *dává* smysl, čemu má smysl porozumět. Výklady smyslu jejich příběhů je proto obvykle pohoršují jako neoprávněné spekulace, vycházející z neporozumění. Mnohdy právem: chceme-li vědeckým příběhům rozumět natolik, abychom je mohli podrobit hlubší exegezi, nevystačíme si s pouhým dějem. Je třeba proniknout do jejich hloubkové struktury, porozumět jim na základě vlastní zkušenosti. Tak jako pro překládání z jednoho jazyka do jiného je třeba oba jazyky opravdu znát, tj. skutečně v nich myslet, podílet se na jejich zkušenosti, a ne jen vzájemně přiřazovat výrazy. Neprávem však vědci šmahem odmítají veškeré snahy o výklad svých příběhů: příběh se nabízí výkladu, vybízí k výkladu – k překladu do jiných příběhů, do jiných režimů řeči. Bytí se říká mnoha způsoby... Věda zná pouze jeden.

Všechno, co jsem vám dnes vyprávěl, vím od vědců. Avšak to, *co* jsem vám tím sdělil, bylo řečeno poprvé. Bude trvat dlouho, snad celá staletí, než se radostná zpráva o tom, že Sněhurka byla vysvobozena a že smysl světa byl vykoupen, rozletí světem: než dojde víry, prosadí se. Filosofie by se mohla a měla této “misijní činnosti” ujmout.

* * *